

УДК 159:343.971:343.352

Браверман С. О. – здобувач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, м. Київ; e-mail: braverman.stas@gmail.com

Характеристика психологічної детермінації феномену корупції

Висвітлено особливості феномену корупції в українському суспільстві крізь призму психологічної детермінації, на тлі її історико-світового розвитку. Проаналізовано сучасне сприйняття суспільством цього явища як проблеми на рівні держави та як «норми», інструментарію заміщення неефективних механізмів, що повинні виконувати певні державні функції. Увагу акцентовано на нових антикорупційних інституціях. Використано статистичні дані досліджень для встановлення корупційного рівня «інфікованості» в різних сферах суспільного життя різних регіонів України. Запропоновано новітні шляхи протидії корупції на підставі міжнародного досвіду європейських країн. Обґрунтовано, що проблема корупції не стільки кримінологічна та кримінально-правова, скільки соціально-політична і психологічна. Саме тому стратегія превенції має бути орієнтована на економічні, соціальні, психологічні, моральні, політичні заходи. Передусім ідеться про заходи державної агітації та пропаганди антикорупційного способу життя в усіх сферах як шлях до досягнення відносної рівності населення з олігархічною верхівкою. Водночас констатовано, що цілком ліквідувати корупцію, як і будь-яке інше соціальне зло, що має міцні корені в економічному, політичному, соціальному просторах суспільства, неможливо.

Ключові слова: корупція; соціальне зло; антикорупційні інституції; психологічна детермінація; корупційна злочинність; протидія корупції.

Постановка проблеми. Тотальне засилля корупції в усіх сферах суспільного життя України засвідчує її історичну обумовленість і неможливість швидкого подолання в найближчому майбутньому. Частково така позиція є обґрунтованою, водночас, беззаперечне прийняття її є виявом фаталізму, що виправдовує бездіяльність у процесі запобігання корупційним правопорушенням у нашій державі. Корупція існувала в усіх суспільствах усіх культурно-історичних періодів. Скарги на те, що світ прямує до загибелі, бо хабарі та корупція стали загальнопоширеними, викарбувані ще на ассирійській глиняній табличці близько 3 тис. років до н. е.

Практика одержання-надання неправомірної вигоди настільки вкоренилася у свідомості громадян і суспільних правовідносинах за роки незалежності України, що вже, на жаль, у низці випадків її не вважають злочинною поведінкою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти корупційної злочинності були предметом дослідження таких знаних учених: С. М. Алфьорова, А. М. Бойка, В. М. Гаращука, В. Д. Гвоздецького, О. М. Литвинова, Д. С. Машлякевича, М. І. Мельника, С. В. Невмержицького, В. Я. Настюка, М. І. Хавронюка та ін. Водночас зазначена проблематика досі не вичерпала себе з огляду на актуальність дослідження сучасного стану корупційної злочинності, її психологічної детермінанти та пошуку додаткових можливостей для розроблення найбільш ефективних стратегій протидії їй. У цьому й буде полягати основна **мета** статті.

Виклад основного матеріалу. Нині є безліч корупційних виявів: хабарництво, фаворитизм, непотизм (кумівство), протекціонізм, лобізм, незаконний розподіл і перерозподіл суспільних ресурсів та фондів, незаконне привласнення суспільних ресурсів в особистих цілях, незаконна приватизація, незаконна підтримка і фінансування політичних структур (партій тощо), надання пільгових кредитів, замовлень, знаменитий український «блат» (використання особистих контактів для отримання доступу до суспільних ресурсів – товарів, послуг, джерел доходів, привілеїв, надання різних послуг родичам, друзям, знайомим) тощо. Проте укласти вичерпний їх перелік неможливо. Це явище багатоваріантне та має національні особливості. Наприклад, в Україні, з економічної (ринкової) позиції, корупційні складові оцінюють пересічні громадяни як бізнес: корупціонер ставиться до своєї посади як до джерела доходу. Працівники державного й економічного секторів європейських країн, поважаючи закони власної держави, керуються у своїй діяльності правовими засадами. Водночас дозволяють собі корупційні вияви на території інших країн, здебільшого з нестабільною економікою. З огляду на складність феномену корупції, актуалізуються проблеми дослідження його соціальної сутності. Це надасть можливість уникнути зайвої політизації, «юридизації» та міфологізації окресленої проблеми.

Корупційна злочинність є складовою корисливої злочинності. Це поширений вид злочинності в усьому світі, передусім у країнах, де немає демократичних традицій і слабо розвинена економіка. Саме за таких умов виразною є універсальна кореляція: корупція породжується бідністю, а там, де панує бідність, рівень корупції високий.

Причини корупційної злочинності мають складний характер не тільки тому, що є комплексом явищ різного походження, а й

тому, що чимало з них існують дуже давно і перетворилися на традиції, спосіб життя. Найважливіші з них можна згрупувати так.

Психологічні:

– ігрова мотивація. Підштовхувати особистість до корумпованих дій може не тільки фінансова потреба чи інші корумповані чинники, а й несвідомий потяг брати участь у захопливій грі, отримувати адреналін від небезпеки, пов'язаної з викриттям злочину;

– відчуження особистості від державної влади, унаслідок чого люди звикли думати, що без підкупу вдіяти нічого не можна, а контролювати владу неможливо;

– кругова порука серед корупціонерів. Кожен з них допомагає, навіть рятує іншого корупціонера, тим самим підтримуючи і захищаючи себе, своє джерело доходу, власну безпеку;

– багатовікова історія хабарництва, що перетворила корупцію на традицію. Традиційна несолідарність населення із законами, які забороняють корупцію. Є низка посад і професій, які стають жаданими тільки тому, що відкривають можливість поборів і хабарництва. Прикладом можуть бути правоохоронні органи, робота в яких видається привабливою саме із цієї причини;

– низький рівень правосвідомості населення;

– психологічна готовність до підкупу;

– феномен спільної провини – того, хто дає, і того, хто бере хабар, один перед одним. Оскільки кожен знає, що й інший винен, це знижує його відповідальність перед самим собою. Тобто зникає почуття провини, оскільки він може перекласти провину на іншого. Тут наявна рефлексивна гра, яку необхідно врахувати під час розслідування корупційних злочинів і розгляду їх у суді.

Економічні:

– нестабільність економіки, її залежність від політики та зовнішніх чинників;

– інфляційні процеси;

– проникнення організованої злочинності в легальний бізнес;

– одержавлення економіки, зосередженість засобів виробництва в руках державних чиновників;

– матеріальна незабезпеченість дрібного чиновника, який зважається на побори та хабарі задля забезпечення власних потреб;

– поява багатих людей, які мають змогу давати хабарі, іноді величезні;

– процедура приватизації та непродумане пришвидшення її темпів, брак правової бази;

– відсутність ефективної ринкової конкуренції, що сприяє отриманню надприбутків, а також домаганню успіху не роботою, а шляхом підкупу.

Політичні:

– непрозорість влади, досить традиційна для України;

– можливість визначати у своїх інтересах особливі правила відносин з населенням і підприємцями, зокрема шляхом уникнення контролю;

– проникнення в державні установи представників злочинних організацій;

– непомірна кількість чиновників в Україні, що обмежує можливість високої оплати їхньої праці;

– брак ефективних правових механізмів притягнення до відповідальності за корупційні діяння;

– корупція в правоохоронних органах;

– відсутність у представників вищої та регіональної влади бажання реально протистояти корупції.

З огляду на широкий спектр причин поширення корупції, можна дійти висновку, що ефективною буде одночасна протидія їй не тільки на економічному, політичному чи правовому «полі бою», а й на психологічному рівні, оскільки будь-яку проблематику спочатку усвідомлює та сприймає суспільство, а вже потім вона поширюється в певних галузях.

Сучасне визначення корупції як індивідуального акту, пов'язаного зі зловживанням політичною чи публічною владою заради особистої вигоди, є продуктом модерної доби [1].

Одним із чинників, що позначається на рівні корупції, є цінності, що сповідує населення певної країни.

Цінності в різних груп населення, об'єднаних географічними територіями в державі, з неоднаковими релігійними поглядами та культурними традиціями є різними, що підтверджують дослідження міжнародної організації протидії корупції й вивчення рівня корупції в усьому світі Transparency International, відображені в табл. 1.

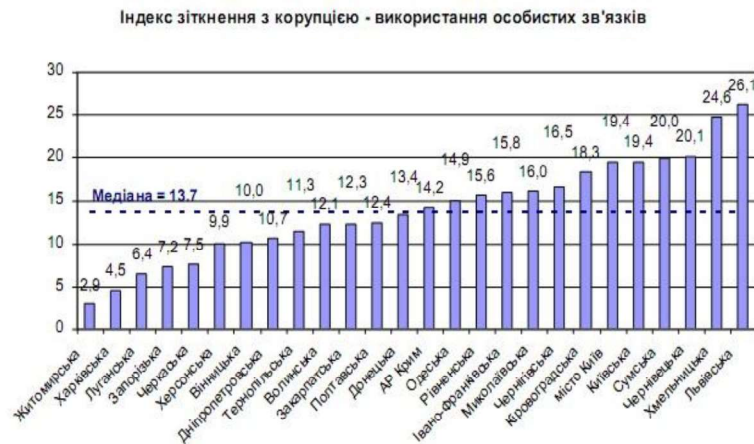
Таблиця 1

Індекси корупції в окремих країнах

Рік	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Азербайджан					1.7	1.5	2.0	2.0	1.8	1.9	2.2	2.4	2.1	1.9	2.3	2.4	2.4
Вірменія					2.5	2.5				3.1	2.9	2.9	3.0	2.9	2.7	2.6	2.6
Білорусь				3.9	3.4	4.1		4.8	4.2	3.3	2.6	2.1	2.1	2.0	2.4	2.5	2.4
Болгарія				2.9	3.3	3.5	3.9	4.0	3.9	4.1	4.0	4.0	4.1	3.6	3.8	3.6	3.5
Естонія				5.7	5.7	5.7	5.6	5.6	5.5	6.0	6.4	6.7	6.6	6.6	6.6	6.5	6.4
Фінляндія	9.1	9.1	9.5	9.6	9.8	10.0	9.9	9.7	9.7	9.7	9.6	9.6	9.4	9.0	8.9	9.2	9.4
Грузія					2.3			2.4	1.8	2.0	2.3	2.8	3.4	3.9	4.1	3.8	4.1
Греція	4.0	5.0	5.4	4.9	4.9	4.9	4.2	4.5	4.3	4.3	4.3	4.4	4.5	4.7	3.8	3.5	3.4
Литва					3.8	4.1	4.8	4.8	4.7	4.6	4.8	4.8	4.8	4.6	4.9	5.0	4.8
Молдова					2.6	2.6	3.1	2.1	2.4	2.3	2.9	3.2	2.8	2.9	3.3	2.9	2.9
Польща			5.1	4.6	4.2	4.1	4.1	4.0	3.6	3.5	3.4	3.7	4.2	4.6	5.0	5.3	5.5
Румунія			3.4	3.0	3.3	2.9	2.8	2.6	2.8	2.9	3.0	3.1	3.7	3.8	3.8	3.7	3.6
Росія		2.6	2.3	2.4	2.4	2.1	2.3	2.7	2.7	2.8	2.4	2.5	2.3	2.1	2.2	2.1	2.4
Україна				2.8	2.6	1.5	2.1	2.4	2.3	2.2	2.6	2.8	2.7	2.5	2.2	2.4	2.2

Ці дані ілюструють, що країни пострадянського простору та соціалістичного табору (Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Росія, Україна, Молдова), у яких цінності протягом тривалого часу були спільні, мають стабільно низький показник індексу корупції від 1.5 до 2.9. Водночас європейські країни з «європейськими цінностями» мають показник індексу корупції в діапазоні від 3.4 до 9.4.

Оскільки Україна є великою багатонаціональною європейською державою, принаймні за географічним розташуванням, на території її різних адміністративних одиниць неоднаковим є індекс поширення корупції, який зростає зі східних регіонів країни до західних¹:

Можна припустити, що відмінність між західними та східними регіонами України полягає переважно в прихованій корупції (так зване кумівство). Визначальними є чинники культури, традицій, оскільки в західних областях вагому роль у житті й побуті населення відіграють релігія, сімейні зв'язки, родини є чисельнішими, а для родичів передбачено поступки, пільги тощо.

Основний вид корупції в Україні та світі загалом – «добровільна корупція», коли обидва учасники корупційного діяння зацікавлені в його вчиненні. Комуś треба швидше щось

¹ Зазначені дослідження здійснював Київський міжнародний інститут соціології (KMIC): у 2007–2009 роках – під керівництвом Менеджмент Системз Інтернешнл (MSI), у 2011 році – у співпраці з громадською організацією «Європейська дослідницька асоціація» та проектом UNITER, який виконує Pact, Inc. в Україні.

отримати, обійти бюрократичні процедури та формальні етапи, передбачені державною системою, тому він пропонує кошти чи інші блага службовцю, а службовець нібито нічого незаконного не робить, просто швидше та якісніше виконує свою роботу.

Зазначеним зумовлений найвищий рівень латентності цієї категорії злочинів. Вагомим фактором, що призводить до підвищення корупційних ризиків, є недосконалість законодавства та занадто ускладнені, невиправдано забюрократизовані системи державних органів.

У психологічному аспекті не всі сприймають корупцію як негативне явище, що також ускладнює процес протидії їй. Побуває думка, що все належить державі, це все спільне, а оскільки майно народне, кожен, хто зміг його взяти, отримав свою частку від спільного, незалежно від того, у який спосіб, а інші просто не спромоглися на це.

Згідно з результатами досліджень, проведених міжнародною організацією Transparency International 2015 року, Україна за рівнем корумпованості посіла 130-те місце з 169 країн світу [2].

З огляду на це, свою особисту та значної частини населення думку з приводу стану корупції висловив гарант Конституції Президент України у виступі перед Верховною Радою України: «Що мене особисто турбує найбільше і що найбільше дратує в суспільстві – корупція і боротьба з нею» [3].

Безперечно, психіка людини подразнюється – і виникає відчуття стурбованості перед обставинами, масштабність і небезпечність яких очевидна, а глибина сутності й ефективний алгоритм протидії досі цілком нез'ясовані.

Оцінити рівень корупційної злочинності доцільно на підставі аналізу статистичної інформації Генеральної прокуратури України. Так, 2013 року правоохоронні органи внесли відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань про 16 586 злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, 2014 року – 15 560, а 2015 року – 14 997 [4]. Нібито позитивну динаміку виявлено 2015 року: констатовано зменшення кількості корупційних злочинів, попри те, що антикорупційні реформи розпочато лише 2014 року, тому фактично не було змоги забезпечити очікуваний ефект у країні.

Зменшення кількості зареєстрованих корупційних злочинів 2015 року може бути зумовлено проведенням антитерористичної операції, що розпочалася 2014 року, що істотно підвищила рівень свідомості в суспільстві.

З огляду на незадовільні результати оцінювання міжнародними організаціями корупції та її сприйняття громадянами, а також на власний досвід слідчого й детектива

(розслідування цієї категорії злочинів протягом 2009–2018 років), можна констатувати, що зниження рівня корупційної злочинності протягом 2013–2015 років в Україні можна пояснити: маніпуляціями правоохоронних органів зі статистичною інформацією, штучним покращенням показників їхньої роботи, посиленням латентності корупційних злочинів через «обережність» корупціонерів, які не бажають бути викритими органами кримінальної юстиції.

Слід виокремити такі вагомі психологічні детермінанти корупційних дій громадян:

– вади правосвідомості громадян (частина населення сприймає надання неправомірної вигоди лікарю чи держслужбовцю як належне, а не як злочин);

– ментальність українців (з покоління в покоління передається настанова, що дати щось комусь за комунікацію з тобою, навіть якщо це належить до службових обов'язків особи, – це елементарні правила ввічливості, а не порушення норм закону);

– брак ефективних психологічних важелів пропаганди. Про корупцію повсякчас говорять, однак зрідка її засуджують безпосередньо щодо себе. Дрібна, побутова корупція викликає повагу та створює позитивне враження щедрості й самодостатності «побутового корупціонера»;

– незадовільна система санкційного впливу на особистість з боку вповноважених органів держави, адже ніщо сильніше не підштовхує на вчинення порушення, як безкарність цих дій, учинених у минулому.

Питома вага корупційної злочинності в загальному масиві злочинів, облікованих в Україні 2015 року, становить 2,7 %. Попри незначну частку цих злочинів у структурі злочинності, українець небезпечним є недооцінювання негативного впливу корупції на економічний розвиток держави й подальше існування останньої.

Доказом поширеності корупційної злочинності в усіх сферах суспільного життя в Україні є її поділ за органами державної влади, у яких постійними є корупційні вияви. Так, за результатами соціологічного дослідження, проведеного Центром Разумкова 2013 року, корупція є найбільш поширеною в таких органах державної влади й окремих сферах: медицина – 84,6 %; правоохоронні органи – 84,0 %; судова система – 83,4 %; державна влада загалом – 82,3 %; політична сфера загалом – 79,6 %; вища освіта – 77,4 %; органи прокуратури – 76,7 %; податкові органи – 76,6 %; політичні партії – 76,0 %; митна служба – 71,9 %; місцеве самоврядування загалом – 67,8 %; економічна сфера, діяльність підприємств – 67,3 %; Служба безпеки України – 58,0 %; середня освіта – 52,7 %; Збройні сили України – 46,8 %; професійні спілки – 45,2 %; громадські організації – 39,1 % [5].

Таким чином, корупціогенними сферами є медична, правоохоронна і судова, оскільки кожна із цих сфер може бути безпосередньо пов'язана з необхідністю зберегти життя, бути в безпеці та захистити свою свободу чи права. Ці потреби є базовими для людини, тому вона готова свідомо та добровільно жертвувати частину своїх заощаджень, для того щоб отримати поза чергою та краще медичне обслуговування чи уникнути кримінальної відповідальності, яка може бути пов'язана з позбавленням волі, як наслідок – погіршенням здоров'я та загрозою для життя.

Коли з людиною трапляється біда і їй необхідно звернутися до однієї із цих сфер, здебільшого треба діяти швидко, оскільки зволікання в прийнятті рішень може спричинити незворотні наслідки. Тому коли людина сприймає ситуацію як безвихідну, вона майже без вагань зважується на корупційні дії, причому щиро вдячна особі, якій надає неправомірну вигоду за її послуги.

Для об'єктивного дослідження корупційної злочинності необхідно враховувати рівень її латентності. За оцінками вчених, правоохоронні органи виявляють не більше ніж 1–5 % злочинів корупційної спрямованості. Решта є латентними, за якими винних не притягують до кримінальної відповідальності, тому вони продовжують злочинну діяльність. Найвищий ступінь прихованості мають злочинні дії так званих VIP-корупціонерів. Особливо злісними злочинцями їх називає О. Ю. Шостко, оскільки це державні службовці категорії «А» і «Б», наділені масштабними владними повноваженнями [6].

Зазначені злочинці входять до особливої групи (касти) в злочинному світі. Це представники «білокомірцевої» злочинності за соціальним і службовим статусами. Ними можуть бути народні депутати України, представники Адміністрації Президента України, керівники центральних органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування та ін.

Латентність корупційної діяльності таких осіб посилюється їх політичним впливом, особливим правовим статусом, що передбачає можливість кадрових призначень, зокрема керівників правоохоронних органів. Через управлінську залежність останні здебільшого виявляють поблажливість до визначеного кола осіб, винних у вчиненні корупційних злочинів, та індиферентність у питаннях їх службових зловживань. Тобто виникає замкнуте коло: «влада – корупція – влада». Наявність цього кола й ігнорування правоохоронними та судовими органами значної кількості корупційних злочинів, учинених, насамперед, представниками українського політичного бомонду, сприятиме збільшенню частки латентних злочинів корупційної спрямованості та зумовлюватиме поширення її виявів у всіх сферах державного управління.

Фактично корупція є сучасним злочинним інструментом (засобом) політичної й економічної маніпуляції окремими державами та діяльністю їх органів. Вивчення сучасного рівня корупційної злочинності в Україні дає підстави для переходу до виконання іншого наукового завдання статті – визначення основних стратегій протидії корупції. В узагальненому вигляді вони представлені в Законі України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» від 14 жовтня 2014 року. Головними напрямками протидії корупційній злочинності відповідно до зазначеного нормативно-правового акта є: 1) запобігання корупції в представницьких органах влади; 2) створення доброчесної публічної служби; 3) запобігання корупції в діяльності органів виконавчої влади; 4) запобігання корупції у сфері державних закупівель; 5) запобігання корупції в судовій системі й органах кримінальної юстиції; 6) запобігання корупції в приватному секторі; 7) забезпечення доступу громадян до інформації; 8) формування негативного ставлення до корупції тощо [7]. Однак ці стратегії не можна охопити вичерпним переліком, оскільки неможливо передбачити в одному законі всі заходи протидії корупційним виявам. З огляду на сучасний рівень корупційної злочинності, ефективність протидії їй на основі антикорупційного законодавства України, зазначені стратегії необхідно доповнити низкою заходів, без яких антикорупційна політика нашої держави не зможе відповідати високим міжнародним стандартам. Слушною видається висловлена в науковій літературі думка, що запобігання корупції та її виявам буде ефективним за умови науково обґрунтованого визначення корупційних ризиків у різних сферах державного управління, галузях виробництва й діяльності різних органів державної влади та місцевого самоврядування [8]. Також ефективним є посилення пропаганди життя без корупції, інформаційний вплив на свідомість громадян щодо можливості, які може дати життя без корупції. Лише за таких умов запобіжні заходи будуть ефективними, оскільки спрямовуватимуться на усунення конкретних криміногенних корупційних чинників. Держава в особі правоохоронних органів має бути замовником на проведення кримінологічних і соціологічних досліджень корупційної злочинності з метою встановлення корупційних ризиків у судовій, правоохоронній, медичній, освітянській, енергетичній, агропромисловій, металургійній, банківській, фінансовій, бюджетній, воєнній та інших сферах.

Нагальним питанням сьогодення є декриміналізація ст. 370 КК України, що встановлює кримінальну відповідальність за провокацію підкупу. На теперішній час зазначена норма є гальмом для повноцінного проведення Національним антикорупційним бюро

України й іншими правоохоронними органами оперативно-розшукової діяльності, спрямованої на виявлення службових осіб, схильних до одержання неправомірної вигоди.

Попри те, що дослідники неодноразово критикували такі законодавчі зміни, практика діяльності служби так званих провокаторів є дієвою в низці розвинутих країн світу (США, Німеччина, Грузія, Сингапур). Провокація одержання неправомірної вигоди є усталеною практикою в кадровій роботі, превентивній діяльності та перевірці службовців на добросовісність і доброспорядність.

Про актуальність цієї проблеми свідчить ситуація, коли в листопаді 2017 року працівника Національного антикорупційного бюро затримала Генеральна прокуратура України під час документування ним чергового епізоду отримання неправомірної вигоди високопосадовцем Державної міграційної служби України нібито за підозрою в провокації злочину, тобто кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 370 КК України [9].

Однак у разі декриміналізації дій, пов'язаних із провокацією підкупу, мають бути встановлені суворі кадрові вимоги до оперативних працівників правоохоронних органів. Організацію провокацій підкупу службових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування мають здійснювати працівники, що володіють комплексом відповідних професійно значущих рис, які виключають можливість появи ризиків девіантної поведінки фахівців (висока внутрішня вмотивованість, бездоганна репутація тощо). Це запорука недопущення службових зловживань під час необґрунтованого звинувачення державних службовців в одержанні неправомірних вигод або вчиненні інших службових злочинів.

Висновки. Проблема корупції не стільки кримінологічна та кримінально-правова, скільки соціально-політична і психологічна. Саме тому й стратегія превенції має бути орієнтована на економічні, соціальні, психологічні, моральні, політичні заходи (зокрема, заходи державної агітації та пропаганди антикорупційного способу життя у всіх сферах суспільства можуть забезпечити значний і вкрай необхідний нині результат. Водночас варто усвідомлювати, що цілком ліквідувати корупцію, як і будь-яке інше соціальне зло, що має міцні корені в економічному, політичному, соціальному просторі суспільства, неможливо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Johnston M. The Search for Definitions: the Vitality and Politics and the Issue of Corruption [Electronic resource] / M. Johnston // International Social Science Journal. – 1996. – № 149. – P. 322. – Mode of access: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/sympo/03september/pdf/M_Suhara.pdf. – Title from the screen.

2. Transparency International – Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ti-ukraine.org>. – Title from the screen.
3. Повний текст щорічного послання Порошенка до Верховної Ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/1085454-povniy-tekst-schorichnogo-poslannya-poroshenka-do-verhovnoji-radi.html>. – Назва з екрана.
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2013, 2014 і 2015 років [Електронний ресурс] / Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статистичної інформації Генеральної прокуратури України. – Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820&c=edit&c=fo. – Назва з екрана.
5. Центр Разумкова: [сайт]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=903. – Назва з екрана.
6. Шостко О. Ю. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності в Україні / О. Ю. Шостко // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / [редкол.: В. І. Борисов та ін.]. – Харків : Право, 2014. – Вип. 28. – С. 69–78.
7. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1699-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 46. – Ст. 2047.
8. Голіна В. В. Запобігання корупції з використанням регіонального досвіду її дослідження / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний // Право України. – 2015. – № 12. – С. 22–29.
9. Агент НАБУ намагався дати хабара першому заступнику Голови ДМС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/11/29/7163756/>. – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Johnston, M. (1996). The Search for Definitions: the Vitality and Politics and the Issue of Corruption. *International Social Science Journal*, 149, 322. Retrieved from http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/sympo/03september/pdf/M_Suhara.pdf.
2. *Transparency International - Ukraine*. Retrieved from <http://ti-ukraine.org>.
3. Povnyi tekst shchorichnogo poslannia Poroshenka do Verkhovnoi Rady [Full text of the annual message of Poroshenko to the Verkhovna Rada]. (n.d.). www.unian.ua. Retrieved from <http://www.unian.ua/politics/1085454-povniy-tekst-schorichnogo-poslannya-poroshenka-do-verhovnoji-radi.html> [in Ukrainian].
4. Yedyniy zvit pro kryminalni pravoporushennia za sichen-hruden 2013, 2014 i 2015 rokiv [Uniform report on criminal offenses for January-December 2013, 2014 and 2015]. Upravlinnia orhanizatsii vedennia Yedynoho reiestru dosudovykh rozsliduvan ta statystychnoi informatsii Heneralnoi prokuratury Ukrainy, Office of the organization of conducting the Uniform Register of Pre-trial Investigations and Statistical Information of the General Prosecutor's Office of Ukraine. (n.d.). www.gp.gov.ua. Retrieved from https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820&c=edit&c=fo [in Ukrainian].
5. Tsentrazumkova [Razumkov Center]. (n.d.). razumkov.org.ua. Retrieved from http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=903 [in Ukrainian].
6. Shostko, O.Yu. (2014). Kryminolohichna kharakterystyka koruptsiinoi zlochynnosti v Ukraini [Criminological Characteristics of Corruption Crime in Ukraine]. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu, The issue of fighting crime: Collection of Scientific Works*. (Vols. 28), (pp. 69-78). V.I. Borysov (et al.). (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
7. Zakon Ukrainy "Pro zasady derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky v Ukraini (Antykoruptsiina stratehiia) na 2014-2017 roky": vid 14 zhovt. 2014 r. No. 1699-VII [Law of Ukraine "On the Principles of State Anti-Corruption Policy in Ukraine (Anticorruption Strategy) for 2014-2017 from October 14, 2014, No. 1699-VII]. (n.d.).

zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1699-18> [in Ukrainian].

8. Holina, V.V., & Kolodiaznyi, M.H. (2015). Zapobihannia koruptsii z vykorystanniam rehionalnoho dosvidu yii doslidzhennia [Preventing corruption using the regional experience of its study]. *Pravo Ukrainy, Law of Ukraine*, 12, 22-29 [in Ukrainian].

9. Ahent NABU namahavsia daty khabara pershomu zastupnyku Holovy DMS Ukrainy [Nabu agent tried to give a bribe to the first deputy head of the Ministry of Health of Ukraine]. (n.d.). www.pravda.com.ua. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2017/11/29/7163756> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 07.02.2018

Braverman S. – Researcher of the Department of Legal Psychology of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine; e-mail: braverman.stas@gmail.com

Characteristics of the Psychological Determination of the Phenomenon of Corruption

The article describes the phenomenon of corruption in Ukrainian society, through the prism of psychological determination, against the background of its historical and world development. The author has analyzed the contemporary perception of this phenomenon by society, in the aspect of the problem at the state level, and also in the aspect of «norm», as an instrument of substitution by an inefficient mechanism that must fulfill certain state functions. The author determines that there are many forms of corruption manifestations: bribery, favoritism, nepotism (coercion), protectionism, lobbying, illegal distribution and redistribution of public resources and funds, misappropriation of public resources for private purposes, illegal privatization, illegal support and financing of political structures (parties, etc.), the provision of preferential loans, orders, the famous Ukrainian «blat» (the use of personal contacts for access to public resources - goods, services, providing various services to relatives, friends, acquaintances), etc. The author paid attention to the new anti-corruption institutions. Statistical research data were used to establish the corruption level of «contamination» in various spheres of public life in different territories of Ukraine. New ways of countering corruption are proposed, taking into account the world experience of European countries. It is substantiated that the problem of corruption is not so much criminological and criminal-legal, as socio-political and psychological. That is why the strategy of prevention should be oriented towards economic, social, psychological, moral, and political measures. In particular, the measures of state agitation and propaganda of the anti-corruption way of existence in all spheres of society, as a way to obtain a relative equality of the bulk of the population with the oligarchic elite, can yield a very significant result. It should be clearly understood that unfortunately, it is impossible to eliminate corruption completely, like any social evil of this level, which have powerful foundations in the economic, political and social structure of society.

Keywords: corruption; social evil; anti-corruption institutions; psychological determination; psychological causes; counteraction to corruption.